

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДОРΟΣЛИХ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ДОСВІД ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Оксана Шипош,

магістр фізичної культури та спорту,
тренерка-викладачка у Львівській обласній комунальній
дитячо-юнацькій спортивній школі осіб з інвалідністю «Галичина»;
інформаційна координаторка з питань
універсального дизайну і спорту,
Громадської організації «Рівні можливості для всіх»,
sopilkarka@gmail.com

Я народилася і все життя провела у Львові. Маю інвалідність від народження, основний діагноз – ДЦП. Користуюся кріслом колісним.

Я народилася в країні, якої уже немає, і в той час, коли в цій країні «не існувало ні сексу, ні інвалідів». Це було минуле тисячоліття, далекий 1970 рік. Тому усі етапи становлення і розвитку інклюзії в Україні я пережила на «власній шкірі» й можу розповісти про усі переваги та недоліки цього процесу.

Я все життя прожила у звичайному спальному районі великого міста, в будинку радянської забудови, так звана «хрущовка», без ліфту, з дуже вузькими сходовими майданчиками.

В сім років я пішла у звичайну загальноосвітню школу без пандусів, ліфтів і адаптованих туалетів. У мене не було асистента, а важкий портфель з кабінету в кабінет допомагали переносити мої однокласники. Починаючи з п'ятого класу я навчалася на домашній програмі, бо завдяки «зусиллям» тодішньої медицини перестала ходити самостійно. Школу закінчила на відмінно, але золоту медаль не отримала, бо здати вісім випускних іспитів для мене було фізично не можливо.

Вищу освіту я здобувала уже в незалежній Україні. Спершу це був педагогічний коледж в старій будівлі в історичній частині Львова. При вступі у мене не хотіли приймати документи, аргументуючи це тим, що

педагоги з інвалідністю можуть налякати малих дітей. Але я вступила, провчилася три роки на стаціонарі й отримала ступінь бакалавра з соціальної педагогіки.

На час навчання в коледжі я уже користувалася кріслом колісним, а у Львові ще не було низькопідлогового громадського транспорту, тому на лекції батько возив мене автомобілем, а по сходах в корпусі допомагали дівчата-одногрупниці.

Після закінчення коледжу я почала працювати в навчально-реабілітаційному центрі «Джерело» [1]. За довгий час роботи там я встигла побувати на кількох посадах: бібліотекаря, керівника гуртка, інструктора з трудової адаптації. Паралельно з офіційною роботою я активно долучалася до діяльності різних громадських організацій, які захищали права осіб з інвалідністю.

Варто зазначити, що у Львові різні спілки і товариства людей з інвалідністю активно діяли ще за часів Радянського Союзу, але тоді місцева влада мало зважала на потреби такої категорії своїх жителів.

З 2021 року я почала активну співпрацю з громадською організацією «Рівні можливості для всіх».

Ця організація була створена в березні 2020 року, буквально за кілька тижнів до оголошення карантину. Основний напрямок її діяльності – це соціальна адаптація та інклюзія дорослих осіб з інвалідністю, в першу чергу, незрячих та з порушеннями опорно-рухового апарату. Згодом до нас почали долучатися й особи зі зниженим інтелектом та ментальними захворюваннями у стані ремісії. На кінець вже 2021 року членами організації стали понад 100 осіб з інвалідністю з Львівської ОТГ.

Вже через кілька тижнів з моменту створення ми зіткнулися з проблемою карантину через пандемію Ковід-19. Особи з інвалідністю і так мають обмежене коло спілкування та можливість самостійно забезпечувати свої базові потреби, а тут додалися нові перепони для соціалізації. Наші активісти, разом з волонтерами, взяли на себе

обов'язок розвозити гуманітарну допомогу, продуктові набори та засоби гігієни, обдзвонювали наших підопічних, щоб надати їм психологічну підтримку та інформаційну допомогу. Потім ми освоїли напрямок он-лайн зустрічей на платформі ZOOM. В такий спосіб ми проводили пізнавальні лекції, розважальні вечори, майстер-класи з різноманітного рукоділля. Ми робили все можливе, щоб в період тотального карантину підтримати моральний дух дуже вразливих людей.

Як тільки карантинні обмеження почали послаблювати, ми відразу відновили усі наші очні заняття і програми. На жаль, наша організація все ще не має власного приміщення, тому кожного разу нам доводилося проситися провести зустріч в інших організаціях чи в комунальних закладах. Найчастіше ми проводили наші заходи в приміщеннях бібліотек міста. Ми організовували святкові концерти самодіяльності, вишукуючи творчі таланти серед наших учасників. Влаштували виставки живопису та ярмарки-продажі сувенірів і біжутерії, які створюють люди з інвалідністю. Проводили туристичні виїзди, мандрівки в гори, екскурсії, пікніки та поетично-танцювальні вечори, щоб познайомити між собою усіх наших учасників та створити теплу дружню атмосферу.

Після 24 лютого 2022 року частина учасників нашої організації виїхали зі Львова у сільську місцевість або за кордон. Як правило, це були сім'ї, де батьки з інвалідністю мають малолітніх дітей або одинокі особи з інвалідністю, які не мають родичів чи близьких, хто б їм допомагав у випадку обстрілів. Ті ж, хто залишився у Львові, долучилися до роботи волонтерів, які приймали переселенців з південних і східних областей. Ми знову розвозили гуманітарну допомогу, продуктові набори і засоби гігієни. Наші творчі учасники проводили виїзні концерти в лікарнях для поранених і в притулках для біженців. Наші рукодільниці створювали унікальні вироби, які ми продавали на аукціонах і ярмарках, щоб зібрати кошти на допомогу армії. В такий спосіб наші учасники, маючи досить

важкі форми інвалідності, могли почуватися корисними членами суспільства.

Наше місто мало пристосоване для пересування на кріслі колісному, бо надто старе і має багато архітектурних пам'яток. Поняття універсального дизайну [2] прийшло у Львів лише у 2012 році разом з чемпіонатом Європи по футболу [3]. Тільки тоді, під тиском зовнішніх факторів мерія почала закуповувати перші низкопідлогові автобуси, облаштовувати пониження на пішохідних переходах та думати, як організувати доступність закладів культури для європейських туристів.

За наступні 12 років у Львові дуже багато змінилося. Міська влада нарешті почала дослухатися до порад і пропозицій громадських організацій та активістів, які сприяли соціалізації осіб з інвалідністю. Зміни відбуваються по наростаючій, з прискоренням. Цьому сприяли знову ж таки зовнішні фактори: пандемія Ковіду й повномасштабне вторгнення. Прийшло усвідомлення, що отримати інвалідність може кожен і таких людей, на жаль, стає все більше.

Зараз в міській раді діє Комітет доступності, до якого входять представники громадських організацій, які захищають права мало мобільних груп населення, і який вносить свої пропозиції щодо реконструкції міста та планування нової забудови. Аналогічна група почала діяти і на рівні області.

Львів є великим містом, в якому катастрофічно не вистачає інклюзивного громадського простору. Центральна частина є пам'яткою архітектури, тому перебудувувати там щось дуже складно, бо це потребує узгодження в багатьох інстанціях. А приміщення в новобудовах переважно віддають під комерційні потреби. Як вихід, можна шукати площі у спальних районах або закинуті промислові об'єкти. Але і таких приміщень стає все менше, особливо після початку повномасштабного вторгнення.

Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми стала реконструкція міських комунальних бібліотек і перетворення їх приміщень на інклюзивні культурні центри. Пілотним проектом цього напрямку стало переобладнання комунальної бібліотеки № 18 на інклюзивний простір з акцентом на обслуговування клієнтів з порушенням зору. Так у вересні 2020 року було відкрито «Сенсотеку».

Це спільний проект Львівської міської ради і ГО «Інститут українських студій». Простора одноповерхова будівля середини 50-х років ХХ ст. перебувала у дуже занедбаному стані й потребувала капітального ремонту. Проект реконструкції виконали молоді науковці з Інституту архітектури та дизайну Національного університету «Львівська політехніка», врахувавши усі вимоги Державних будівельних норм [4] та правила універсального дизайну. Частина коштів на реконструкцію було зібрано під час двох благодійних велопробігів за участю незрячих спортсменів, які їхали на спеціальних велосипедах-тандемах. Решту додала міськрада. Під час ремонту було повністю замінено покрівлю та вікна, утеплено фасад, зроблено теплу підлогу та адаптований санвузол. Вхід до будівлі обладнано пандусом, а в середині є тактильна плитка для орієнтування незрячих відвідувачів.

Сучасний бібліотечний фонд «Сенсотеки» становить 18 тисяч книг, значна частина якого це книги надруковані шрифтом Брайля для тотально незрячих осіб. В читальній залі є комп'ютери обладнані спеціальними озвученими програмами та великий оптичний збільшувач тексту для слабозорих людей. Для осіб з порушенням дрібної моторики замість звичайної комп'ютерної мишки є великий маніпулятор.

Вже з перших днів після відкриття «Сенсотека» стала головним місцем зустрічей людей з інвалідністю різних нозологій. Тут кожен відчувається вільно, впевнено та незалежно. Для ГО «Рівні можливості для всіх» «Сенсотека» стала основним місцем проведення заходів та комунікації учасників.

Люди з інвалідністю дуже часто ведуть малорухливий спосіб життя, мають обмежений кругозір та стереотипне мислення, у них недостатньо розвинені навички спілкування. Тому основним завданням нашої роботи було витягнути дорослих людей з різними видами інвалідності з їхніх домівок та навчити спілкуватися.

Дуже часто через архітектурні бар'єри люди з інвалідністю роками не виходять з дому. У таких випадках ми організуємо допомогу і супровід до місця проведення заходів. І переважно цю функцію у нас в організації виконують люди, які також мають інвалідність, але вже адаптувалися до неї. Так наприклад, слабозорі чи особи зі зниженим інтелектом є достатньо сильними, щоб супроводжувати людину на кріслі колісному.

А хлопець на кріслі колісному, який водить автомобіль, може привезти тотально незрячих.

Сім'ї, які мають у своєму складі людину з інвалідністю, зазвичай мають нижчий рівень матеріального достатку, живуть в гірших побутових умовах, не можуть дозволити собі витратитися на культурний чи естетичний розвиток. Дуже часто особи, які потрапляли в нашу організацію, не мали елементарних навичок самообслуговування. Це особливо стосується тих, хто має інвалідність з дитинства. Надмірна опіка батьків не дозволила таким дітям стати самостійними, навчитися піклуватися про себе. В результаті, до нас приходять особа, якій 20–30–40 років, але вона не знає як чистити зуби, приймати душ, як часто треба змінювати шкарпетки. Її батьки уже постаріли, самі стали немічними і потребують допомоги, а така «доросла дитина» не знає, що треба робити.

Іноді бувають ситуації, коли людина отримує інвалідність у зрілому віці і переживає глибоку психологічну кризу, занурюється у депресивний стан і ніби «забуває», як піклуватися про себе.

Ми приймаємо таких людей у свою організацію і починаємо роботу з ними з розмов про гігієну, здоровий спосіб життя, правильне харчування, основи етикету, правила поведінки в громадських місцях. Це все – навички, які здорова дитина здобуває ще в дошкільному закладі, а ми змушені навчати цього дорослих людей.

Наступним етапом нашої роботи є культурний розвиток. Багато з наших учасників не можуть дозволити собі купити квиток в кіно, театр чи філармонію, піти в кафе на морозиво чи піцу. Тому ми співпрацюємо з більшістю культурних закладів Львова і організуємо безкоштовні відвідування заходів для наших учасників. Перед такими походами відбувається навчання-інструктаж з правил поведінки в громадських місцях.

Є ще один проблемний момент – подолання психологічного бар'єру: «А на мене там будуть люди дивитися». Для людини, яка більшу частину свого життя провела у чотирьох стінах, замкнена у власній квартирі, чи для того, хто починає виходити з глибокої депресії в наслідок отриманої травми, надзвичайно важко сприймати на собі чужі погляди. Тут у нас працює напрямок психологічної підтримки. Ми вчимо сприймати інвалідність, як нормальний стан речей. Усі люди різні, але рівні. Є високі й низенькі, огрядні й худі, з класичною фігурою і з певними дефектами, незрячі, нечуючі, без руки чи ноги, на кріслі колісному. Але ми усі є людьми і можемо спілкуватися на рівних. Тут гарно допомагає ділення кумедними випадками, розповіді про рекомендації від малознайомих людей сходити до екзорциста, поїхати на молебень до святої ікони, зробити компрес чи припарку. Кожен з нас може пригадати випадки такої нетактовної поведінки оточуючих.

Наступним етапом є усвідомлення власної унікальності й краси. Ми пропонуємо нашим учасникам консультації й послуги перукарів, стилістів, візажистів, допомагаємо підібрати зручний і красивий одяг, створити власний стиль. А потім кличемо фотографів і робимо фотосесії.

І людина з інвалідністю може подивитися на себе зі сторони. Бо «я сама себе не бачу, я не розумію, як мене бачать інші». Знову ж таки, для багатьох все це є недоступним з фінансових міркувань.

Далі починається період саморозвитку і пошуку себе. Ми пропонуємо різні види рукоділля та певні види спорту з параолімпійської програми, як варіант хобі. Якщо у людини розкриваються таланти, то вона починає приймати участь у змаганнях, виставляє свої роботи на виставках і ярмарках. Все це значно підвищує самооцінку. У нас ще є у планах додати сюди вокал, танці й театральну студію.

Завершальною стадією соціалізації дорослої людини з інвалідністю є мотивація до трудової діяльності і підготовка до працевлаштування. Сюди ж входить блок з елементарної фінансової грамотності. Ми вчимо, як розрахувати сімейний бюджет, де можна зекономити, щоб грошей вистачило до кінця місяця. Допомогаємо скласти резюме й розмістити його на сайтах з працевлаштування, показуємо, де можна шукати роботу, проводимо тренінги з підготовки до проходження співбесіди. Іноді консультуємо працедавців, які хочуть взяти на роботу людину з інвалідністю. Але до цього моменту, поки що, у нас доходять лише одиниці.

Таким чином, для успішної соціалізації дорослої людини з інвалідністю потрібно:

- створити безпечний інклюзивний простір;
- організувати допомогу у добиранні до місця проведення заходів;
- надати психологічну підтримку, щоб подолати страхи;
- сформувати або відновити навички самообслуговування;
- підвищити самооцінку;
- допомогти знайти хобі;
- мотивувати до трудової діяльності.

Пройшовши усі ці етапи та отримавши належну підтримку, людина з інвалідністю стає активним членом суспільства.

Список використаних джерел:

1. Джерело: центр соціальних послуг та реабілітації. URL: <https://dzherelocentre.org.ua/istoriya/> (дата звернення: 17.04.2024)
2. Що таке Універсальний Дизайн? URL: <https://ud.org.ua/informatsiya/shcho-take-universalnij-dizajn> (дата звернення: 17.04.2024)
3. Чемпіонат Європи з футболу 2012. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Чемпіонат_Європи_з_футболу_2012 (дата звернення: 17.04.2024).
4. Державні будівельні норми «ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд». URL: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_40/1-1-0-1832 (дата звернення: 17.04.2024).